

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР ІСТОРИЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА

МОВА, ІСТОРІЯ, КУЛЬТУРА У ЛІНГВОКОМУНІКАТИВНОМУ ПРОСТОРИ

Збірник наукових праць

Випуск 3

СУМИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
2016

сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки : зб. наук. праць. – Вип. 19. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. – С. 136–146.

Г. М. Лесная (Лісна)

МІЖМОВНА ОМОНІМІЯ У ВИВЧЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ СЛОВ'ЯНСЬКОЇ

Методика викладання української мови, яка порівняно недавно вивчається як іноземна, має свої особливості в залежності від того, в якій цільовій аудиторії вона викладається. Тут важливими чинниками є не тільки рідна мова учнів і країна перебування, але й майбутня професія студентів. Адже вивчення іноземної мови студентами технічних й гуманітарних напрямків потребує різної методики.

Однак необхідність враховувати ці фактори не відміняє використання основних складових Мовних рівнів Ради Європи, на яких зараз базується викладання іноземних мов (в тому числі й української як іноземної) у більшості університетів світу. Основний зміст цих Мовних рівнів скерований на поступове формування та розвиток навичок мовленнєвої комунікації: від рівня «виживання» до рівня «досконалості» (A1 – C2). Таке спільне підґрунтя, звичайно, полегшує роботу викладачів й авторів підручників з української мови як іноземної (далі – УМІ), бо рівні чітко окреслюють види та характер роботи викладача й учнів в аудиторії та самостійної роботи студентів.

Використання Мовних рівнів в рамках підключення до Болонського процесу стало важливим кроком на шляху до уніфікації процесу навчання УМІ, бо потенційно розширило можливості використання методичних розробок багатьох учасників цього процесу з різних країн світу, а також ефективно пов'язало їх із сучасними інноваційними технологіями [2]. Однак перехід на ці мовні рівні показав й їхню обмеженість та необхідність подальшої розробки методики викладання

слов'янських мов студентам різних спеціальностей, що зокрема зазначалося лінгвістами-славістами з багатьох країн світу в їхніх доповідях на двох Міжнародних симпозиумах «Слов'янські мови і культури у сучасному світі» у Московському державному університеті ім. М. В. Ломоносова (2009 і 2012 рр.) [8; 9], а також на трьох конференціях Російської асоціації українців (2010, 2011 і 2014 рр.) [7; 10].

Як показує досвід, та загальна основа у вивченні іноземних мов, що особливо важлива для засвоєння фонетики і граматики, вже на початковому етапі, та й у ході всього навчання, потребує індивідуального підходу, коли йдеться про конкретну підготовку конкретних студентів [6].

Якщо студенти вивчають УМІ в Україні, то тут на перший план виходить усне мовлення, але за її межами суттєвим є його поєднання з іншими видами мовленнєвої діяльності, бо згідно з Мовними рівнями Ради Європи всі вони існують і засвоюються одночасно: розуміння (аудіювання), читання, мовлення (діалог), монолог і письмо.

З досвіду роботи авторки, чи не найважливішим аспектом у розробці методики викладання УМІ є рідна мова студентів [3]. Різномовна аудиторія потребує своєї методики викладання, і цей чинник тоді відіграє іншу роль. Але якщо ваша аудиторія одномовна, то такий фактор можна використати як можливість активізувати потенційні сили рідної мови учнів для пришвидшення оволодіння УМІ. Також ця обставина має значення, коли студенти-іноземці навчаються, скажімо, у російському університеті в групах разом із носіями російської мови. Тоді вони вивчають іноземні мови через російську як мову-посередника.

Вивчення споріднених слов'янських мов носіями російської мови, яка також є слов'янською, має свої особливості, оскільки неминуче виникає ситуація порівняння і «розведення» багатьох явищ цих мов у зіткненні одна з одною. І тут російською мовою можна скористатися як системою, що полегшує засвоєння іншої граматичної системи та її лексичного

наповнення. Як основу світосприйняття рідну мову учня можна використати з метою побудови асоціативних зв'язків у вивченні іноземної мови. Адже пошуки спільного й наведення між ними «мостів» допомагають найбільш ефективно й максимально швидко засвоїти матеріал. Цим принципом авторка керувалася, коли з колегами працювала над підручником з польської мови [1] та писала два підручники з української мови [4; 5].

Схожість коренів, основ та афіксів, часто також набору граматичних категорій та частин мови, спільність основних правил побудови словосполучень та речень на початковому рівні навчання стають сприятливими чинниками процесу вивчення слов'янських мов. Однак слов'янські мови характеризуються й значними відмінностями на всіх рівнях мовної системи. Пошук у першу чергу спорідненості, схожості створює умови для міжмовної інтерференції. Її подолання – це значна проблема у вивченні саме споріднених мов.

Звичайно, явище інтерференції спостерігається у вивченні будь-якої іноземної мови. Але йому підлягають перш за все ті мовні одиниці, які частково схожі, оскільки учні ототожнюють значення цих одиниць і приводять їх у повну відповідність.

Близькі за звучанням, але відмінні за значенням і вживанням слова властиві усім слов'янським мовам. Семантична характеристика таких слів, що етимологічно пов'язані, але розвинули різні значення, є важливим компонентом у вивченні УМІ носіями слов'янських мов. У підручниках з УМІ для російських студентів, написаних авторкою, їм приділяється значна увага [4 ; 5]. Однак зрозуміло, що такий навчальний матеріал не буде актуальним для всіх іноземних студентів, навіть тих, що є носіями інших споріднених слов'янських мов, бо у кожній конкретній ситуації міжмовна омонімія відрізнятиметься.

Студенти, що вивчають близькоспоріднені мови, спочатку звертають увагу на знайомі їм слова, а не на ті тонкі стилістичні відтінки, які принципово важливі для розуміння іншої мови. Тому важливо, щоб процес аналізу схожого поєднувався з одночасною характеристикою розбіжностей і щоб студенти

вчилися робити це самостійно. Обсяг лексики, в якій схожі корені виступають як фонетичні чи граматичні варіанти, надзвичайно великий, і важливо їх розрізняти. Наприклад, рос. *рыцарь*, укр. *лицар*; рос. *медведь*, укр. *ведмідь*; рос. *мрамор*, укр. *мармур* і т. ін.

Разом з тим у схожих словах можуть «ховатися» міжмовні омоніми. Говорячи про них, слід сприймати цей термін як робочу назву цілого комплексу мовних явищ, що не завжди є власне омонімами. Сюди входять не тільки повні (абсолютні) чи часткові омоніми, а також прості чи похідні, але й омографи, омоформи, омофони тощо.

Значною за обсягом є група повних чи абсолютних омонімів, наприклад: укр. *луна* (віддалений звук, відбиття звуку) і рос. *луна* (небесне світило); укр. *баня* (випуклий дах, переважно церкви) і рос. *баня* (спеціальне приміщення, де миються та паряться); укр. *шар* (1. пласт чогось; 2. верства, група людей) і рос. *шар* (геометричне тіло); укр. *ланка* (1. складова частина ланцюга; 2. невелика організаційна одиниця) і рос. *ланка* (самка оленя) і т. ін.

Абсолютні омоніми можна доповнити тими частковими омонімами, у яких співпадають одне або кілька значень, наприклад: рос. *листопад* (опадання листя восени) і укр. *листопад* (1. одинадцятий місяць року; 2. опадання листя восени, також є дублет *падолист*); рос. *шишка* (1. суцвіття та плід хвойних рослин; 2. потовщення круглої форми на кінці якогось предмета; 3. *перен.* про значну, важливу персону; 4. потовщення на тілі від забиття) і укр. *шишка* співпадає з російським у двох перших значеннях (переклад наступних: 3. *цяця, цабе*; 4. *гуля*).

У значної частини таких омонімів, що співпадають або не співпадають в одному чи кількох значеннях, може бути різний наголос або вони можуть розходитися в деяких граматичних формах, наприклад: рос. *ро́дина* (рідний край) і укр. *роді́на* (сім'я), рос. *худобá* (худорлявість) і укр. *худóба* (свійські тварини); рос. *засада* (приховане розташування кого-небудь) вживається в однині і укр. *засада* (1. приховане розташування

кого-небудь; 2. основа, фундамент) у другому значенні вживається в однині та множині.

Однокореневі слова можуть мати різні префікси, рід, наголос, а їхня часткова омонімічність може базуватися на морфемно-словотвірних відповідниках, наприклад: укр. *врóда* (краса) і рос. *урóд* (потвора), протилежне йому за значенням.

Як показує досвід, найбільш складними для студентів є ті лексичні одиниці, які співпадають частково, тому їхньому вивченню треба приділити особливу увагу, наприклад: рос. *оборона* і укр. *заборона*. Для цього у процесі навчання матеріал треба розподілити так, щоб однокореневі слова, які поступово з'являються в уроках, повторювалися у різному контексті, утворюючи словникові гнізда, що допомагає швидше і легше засвоювати матеріал (наприклад: *заборона, заборонити, заборонений*).

Для того, щоб розрізнити у мові всі ці явища, необхідно засвоїти основи її фонетичної та граматичної системи й лексичний мінімум, і вже на такому фундаменті підходити до основ перекладацької роботи. У підручниках, написаних авторкою, вже з першого уроку починається поступова підготовка студентів до тих складних мовних явищ, які постануть перед ними в аспекті навчання перекладу [4; 5].

Якщо на середньому (B1) і середньому просуненому (B2) рівнях студенти вже розрізняють омографи (графічні омоніми) та омоформи (граматичні омоніми), то лексична омонімія залишається найбільш складним явищем у процесі всього періоду навчання. Специфікою засвоєння цієї лексики є не просто вивчення певних слів та їхнього значення, що важливо для будь-якої мови, але й розуміння тих законів функціонування, за якими мовні явища співіснують разом й одночасно та знаходяться у взаємозв'язку і взаємодії.

На цьому шляху студенти не просто засвоюють категорії іншої мови, але певним чином протистоять впливу форм рідної мови, що нерідко веде до зворотного впливу – мови, що вивчається, на рідну мову. Порівняльний аналіз таких явищ

допомагає студентам не тільки зрозуміти закони функціонування близькоспоріднених мов, але й через ці закони краще розуміти й пізнавати іншу культуру та її народ.

Список літератури

1. Кротовская Я. А. Практический курс польского языка: базовый учебник. – 3-е изд., перераб. / Я. А. Кротовская, Г. М. Лесная, Н. В. Селиванова. – М. : Астрель, 2013. – 574 с.

2. Лесная Г. М. Новые технологии в преподавании украинского языка как языка профессии / Г. М. Лесная // Інноваційні технології в процесі викладання іноземної мови професійного спрямування : збірник статей та тез V Міжнародної науково-практичної конференції, Київ, Дипломатична академія України при МЗС України, 23 травня 2012 р. – К. : Видавничий дім "ДЕМІД", 2012. – С. 30–38.

3. Лесная Г. М. Принципы построения учебника по украинскому языку как иностранному (начальный уровень) / Г. М. Лесная // Материалы XXXIX Международной конференции. 15-19 марта 2010 года, Санкт-Петербург. Вып. 22. Фразеология и языковая динамика / под ред. проф. В. М. Мокиенко. Санкт-Петербург, Филологический факультет СПбГУ: Ernst - Moritz - Arndt - Universität Greifswald, Philosophische Fakultät. Institut für Fremdsprachliche Philologien, Greifswald, 2011. – С. 189–92.

4. Лесная Г. М. Украинский язык для стран СНГ : учебник / Г. М. Лесная. – М. : РГГУ, 2010. – 368 с.

5. Лесная Г. М. Учебник украинского языка. Уровень А 1 / Г. М. Лесная. – М. : МГИМО–Университет, 2010. – 120 с.

6. Лісна Г. М. Українська мова як іноземна в Росії: до проблеми концепції викладання / Г. М. Лесная // Матеріали V Міжнародного конгресу українців. Чернівці, 24–28 серпня 2002 р. Мовознавство: збірник наукових статей. – Чернівці: Рута, 2003. – С. 130–134.

7. Первая конференция Российской ассоциации украинистов. Материалы научно-практической конференции. 10 ноября 2010 г. РГГУ. / отв. ред. Г. М. Лесная. – М. : РГГУ, 2011. – 164 с.

8. Славянские языки и культуры в современном мире: Международный научный симпозиум. Москва, МГУ имени М.В.Ломоносова, Филологический факультет, 24-26 марта 2009 г. : труды и материалы / под общ. руков. М. Л. Ремнёвой. – М. : МАКС Пресс, 2009. – 450 с.

9. Славянские языки и культуры в современном мире: II Международный научный симпозиум. Москва, МГУ им. М.В. Ломоносова, Филологический факультет, 21-24 марта 2012 г.: Труды и материалы. – М.: МГУ, 2012. – 408 с.

10. Цивилизационно-культурные связи России и Украины. Вторая конференция Российской ассоциации украинистов: Материалы международной научно-практической конференции. Москва, 1 – 3 декабря 2011 г. Украинская история, культура и национальная мысль в наследии Тараса Шевченко: опыт переосмысления от XIX века до наших дней. Третья конференция Российской ассоциации украинистов: Материалы научно-практической конференции. Москва, 25 апреля 2014 г. / отв. ред. Г. М. Лесная. – М. : Издательство «МГИМО–Университет», 2015. – 325 с.

М. М. Набок, Саєб Амлех

КАТЕГОРІЯ «ГЕРОЇЧНЕ» У МІЖЕТНІЧНОМУ ВИМІРІ

В основу змісту ознаки «героїчне» покладено принцип співвідношення реальності та ідеалу. Українцям властиве мужнє сприйняття життя, що синтезувало у собі внутрішню гармонію і героїчний дух. Відчуття спільної волі, належності до окремої нації із спільними віруваннями, традиціями, думками виражено в ідеї патріотизму, вшанування предків, слави. Як зауважують